

# PRACOVNÍ SCHOPNOST UČITELŮ: NOVÝ NÁSTROJ PRO MĚŘENÍ KONSTRUKTU A VZTAH SE SYNDROMEM VYHOŘENÍ

## WORK ABILITY OF TEACHERS: NEW INSTRUMENT FOR MEASURING THE CONSTRUCT AND THE RELATIONSHIP WITH BURNOUT

Petr Hlaďo<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Ústav pedagogických věd, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

### Abstrakt

České základní školy se v současné době potýkají s úbytkem učitelů. Jednou z cest řešení je podpora jejich pracovní schopnosti. S ohledem na kritiku existujících nástrojů pro měření pracovní schopnosti byl vytvořen nový nástroj pro měření pracovní schopnosti učitelů. Představen bude nástroj včetně jeho psychometrických vlastností a nové poznatky o vztahu pracovní schopnosti a syndromu vyhoření u učitelů. Na základě zjištěných poznatků budou formulována doporučení pro praxi.

**Klíčová slova:** *pracovní schopnost, syndrom vyhoření, učitelé základní školy*

### Abstract

Czech lower secondary schools are facing high teacher attrition. One of the solutions is to promote their work ability. Considering the criticism of the existing instruments for measuring work ability, a new scale for measuring the work ability of teachers was developed. The tool will be presented, including its psychometric properties and new findings on the relationship between work ability and burnout in teachers. Recommendations for practice will be formulated on the basis of the results.

**Keywords:** *work ability, burnout, lower secondary school teachers*

## 1 ÚVOD

České základní školy se v současné době potýkají s úbytkem učitelů, kteří opouští učitelskou profesi či předčasně odcházejí do důchodu. Předchozí výzkumy ukázaly, že klíčovou roli v zajištění kvalitnějšího a delšího pracovního života a při prevenci předčasných odchodů z profese má pracovní schopnost (*work ability*; Sell et al., 2009; Truxillo et al., 2020).

## 2 TEORIE

Pracovní schopnost je definována jako individuální kapacita k plnění pracovních požadavků (Ilmarinen, 2008). Přestože byl tento konstrukt původně ateoretický, v současné době je nejčastěji vysvětlován na pozadí teorie pracovních požadavků a zdrojů (*job demands-resources model*; JD-R; Schaufeli & Taris, 2014). V kontextu JD-R modelu je pracovní schopnost výsledkem vzájemného působení pracovních požadavků a pracovních či osobních zdrojů.

## 3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Na základě kritiky nejčastěji používaného nástroje pro měření pracovní schopnosti – *Work Ability Index* (WAI) – vznikla potřeba vytvoření nového nástroje, který by reflektoval teoretická východiska a specifika učitelské profese (Hlado et al. 2019). Cílem příspěvku je představit nový nástroj pro měření pracovní schopnosti učitelů a prozkoumat vztah mezi pracovní schopností a syndromem vyhoření. Na základě JD-R modelu (Schaufeli & Taris, 2014) a studia odborné literatury byl vytvořen nový nástroj pro měření pracovní schopnosti učitelů. V něm se učitelé na 5bodové škále vyjadřují k tomu, jak hodnotí svoji individuální kapacitu k plnění pracovních požadavků v různých oblastech učitelské práce. Sběr dat proběhne na jaře 2023 u výběrového souboru min. 150 učitelů druhého stupně základních škol. Výběrový soubor bude zahrnovat učitele různých vyučovacích předmětů a ze škol s různými charakteristikami (malá – střední – velká; venkovská – městská aj.).

## 4 VÝSLEDKY

Nejprve byly vytvořeny položky dotazníku, které mapují různé oblasti pracovních požadavků učitelské profese (kognitivní, výuková, organizační, sociální,

administrativní aj.). Nástroj pro ověřování obsahuje 35 položek, přičemž nástroj byl při jeho konstrukci posouzen experty z oblasti učitelství a učiteli z praxe. V příspěvku budou prezentovány výsledky ověřování validity a psychometrických vlastností nového nástroje pro měření pracovní schopnosti učitelů. Prostřednictvím faktorové analýzy bude redukován počet položek dotazníku a vytvořena jeho finální podoba. Dále budou prezentovány poznatky týkající se vztahu mezi pracovní schopností a syndromem vyhoření učitelů. Přestože dřívější výzkumy prokázaly vztah mezi těmito proměnnými, dosavadní poznatky v této oblasti jsou limitovány použitým nástrojem WAI (např. tím, že WAI se konceptuálně překrývá s nástroji měřícími syndrom vyhoření; srov. Hlado et al., 2019). Ověřovanou hypotézou je, že syndrom vyhoření vede k poklesu pracovní schopnosti učitelů.

## 5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Nový výzkumný nástroj významně přispěje k rozvoji zkoumání pracovní schopnosti českých učitelů. Na rozdíl od nástroje WAI, který je ateoretický a zaměřený na všechny profesní skupiny, byl nový nástroj pro měření pracovní schopnosti koncipován s opřením se o JD-R model a reflektuje specifické pracovní požadavky učitelské profese. Výzkumné poznatky dále přispějí k probíhající diskuzi, jaký je vztah mezi pracovní schopností a syndromem vyhoření. Na základě zjištěných poznatků budou formulována doporučení pro zlepšení pracovní schopnosti a prevenci syndromu vyhoření učitelů základních škol.

## PODĚKOVÁNÍ

Výzkum vznikl v rámci projektu *Research on perceived work ability among lower secondary school teachers* (23-0531S) podpořeném Grantovou agenturou ČR.

## 6 LITERATURA

Hlado, P., Dosedlová, J., Harvánková, K., Novotný, P., Gottfried, J., Rečka, K., Petrovová, M., Pokorný, B., & Štorová, I. (2020). Work ability among upper-secondary school teachers: examining the role of burnout, sense of coherence, and work-related and lifestyle factors. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(24), 9185.

- Ilmarinen, J., Gould, R., Järvikoski, A., Järvisalo, J. (2008). In Gould, R., Ilmarinen, J., Järvisalo, J., & Koskinen, S. (Eds.), *Dimensions of work ability: Results of the Health 2000 Survey* (s. 13–24). FIOH.
- Sell, L., Bültmann, U., Rugulies, R., Villadsen, E., Faber, A., & Søgaard, K. (2009). Predicting long-term sickness absence and early retirement pension from self-reported work ability. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 82(9), 1133–1138.
- Schaufeli, W. B., & Taris, T. W. (2014). A critical review of the job demands-resources model: Implications for improving work and health. In G. F. Bauer & O. Hämmig (Eds.), *Bridging occupational, organizational and public health: A transdisciplinary approach* (s. 43–68). Springer Science + Business Media.
- Truxillo, D. M., Cadiz, D. M., & Brady, G. M. (2020). COVID-19 and its implications for research on work ability. *Work, Aging and Retirement*, 6(4), 242–245.